

Iwona Anna Ndiaye
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Archaizmy w idiolekcie poetyckim Nadzieży Teffi

Przedmiotem badań, których wyniki prezentuję w niniejszym artykule, jest idiolekt poetycki Nadzieży Teffi (właśc. Łochwicka, po mężu Buczyńska, 1897–1952) – rosyjskiej poetki, emigrantki pierwszej fali rosyjskiej, jednej z najpopularniejszych postaci literackich pierwszej połowy XX wieku¹. W ostatnich latach twórczość Teffi budzi duże zainteresowanie. Jednakże uwaga tłumaczy, krytyków i literaturoznawców skupiona jest przede wszystkim na dorobku prozatorskim i satyrycznym. Rosyjska emigrantka przybliżana jest współczesnemu czytelnikowi jako felietonistka, autorka tekstów publicystycznych oraz opowiadań humorystycznych². W pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku w rosyjskim dyskursie naukowym zaczęły pojawiać się pojedyncze artykuły poświęcone oddzielnym aspektom twórczości poetyckiej. Nieliczne wiersze zostały poddane analizie m.in. przez autorów tekstów zamieszczonych w tomie *Творчество Н.А. Тэффи и русский литературный процесс...*³. Wiersze zostały włączone do zbioru *Алмазная пыль. Рассказы* wydanego w Moskwie w 2011 roku⁴.

Natomiast w Polsce twórczość poetycka Teffi pozostaje praktycznie nieznaną, wiersze emigrantki nie były tłumaczone na język polski, jak również publikowane w wydawnictwach powojennych. Twórczości poetyckiej Teffi poświęcono nieliczne

¹ Zob. Тэффи, [w:] *Русское зарубежье. Золотая книга эмиграции. Первая треть XX века. Энциклопедический биографический словарь*, Moskwa 1997, s. 637–639.

² Aktualny stan badań nad twórczością Teffi przedstawiam w monografiach: I.A. Ndiaye, *Wstęp, [w:] Pod maską Tali... O tożsamości poetyckiej Nadzieży Teffi*; I.A. Ndiaye, *Nadzieża Teffi w Polsce – recepcja i przekład, [w:] „Kobieta demoniczna” w Polsce. O prozie humorystycznej Nadzieży Teffi w przekładzie Juliana Tuwima*, Olsztyn 2021.

³ Zob. artykuły: Е.М. Трубилова, *Сны в произведениях Тэффи*, s. 40–48; О.О. Столяров, *Экзистенциальная поэтика Н.А. Тэффи и Б.Л. Пастернака*, s. 101–110; М.Е. Клягина, *Тэффи и Андрей Белый...*, s. 260–266, [w:] *Творчество Н.А. Тэффи и русский литературный процесс первой половины XX века*, pod red. О.Н. Михайлова, Д.Д. Николаева, Е.М. Трубиловой, Moskwa 1999. Zob. również: А. Иванов, *„Ой, как ты мне нравишься” (Поэзия Тэффи)*, „Литературная учеба” 2006, № 2, s. 177–181.

⁴ Н. Тэффи, *Алмазная пыль. Рассказы*, сост. и предисл. Е. Трубилова, Moskwa 2011.

opracowania literaturoznawcze. W „Studiach Wschodniosłowiańskich” ukazał się artykuł Walentyny Jakimiuk-Sawczyńskiej pt. *Sacrum* в лирике Тэффи, w którym autorka koncentruje się na motywach religijnych w tomiku poetyckim *Passiflora*⁵. Jedynym opracowaniem monograficznym, w którym poezja Nadzieży Teffi stanowi przedmiot szczegółowej analizy krytycznoliterackiej i literaturoznawczej, pozostaje rozprawa mojego autorstwa pt. *Pod maską Talii... O tożsamości poetyckiej Nadzieży Teffi* (2019).

W centrum mojej uwagi pozostaje tekst literacki, dlatego też zanim przystąpię do zasadniczej analizy, wskazane jest krótkie omówienie kwestii języka pisarza, rozumianego jako *subidiolekt pisarski* (nazywany też: *językiem osobniczym, mową jednostkową, językiem indywidualnym*). W literaturze przedmiotu *idiolekt* definiowany jest jako zespół indywidualnych cech językowych: fonetycznych i leksykalnych, w mniejszym stopniu składniowych, właściwych konkretnemu użytkownikowi⁶. Walery Pisarek charakteryzuje idiolekt jako odmianę języka etnicznego, używaną przez jednego człowieka, którą poznajemy z tekstów przez niego wytworzonych⁷. Jak zasadnie konstatuje Jakub Bobrowski, język utworów literackich zbudowany jest z języka etnicznego, języka danej epoki oraz idiolektu:

Można zatem powiedzieć, że język konkretnych tekstów artystycznych [...] stanowi przykład języka artystycznego – odmiany danego języka etnicznego służącej kreacji indywidualnej, autorskiej wizji świata za pomocą aktywizujących uwagę odbiorcy środków językowych. Niewątpliwie musi on też zawierać elementy charakterystyczne dla mowy określonej epoki oraz gatunku [...]. Równocześnie teksty te reprezentują idiolekt czyli język osobniczy konkretnego człowieka⁸.

Podobną perspektywę badawczą wyznaczają współczesne prace rosyjskich uczonych:

Художественный смысл возникает для читателя как реализация определённой идеи в рамках идиостиля, под которым понимается модель речевой деятельности писателя, где системно и закономерно проявляются индивидуальные способы употребления и функционального преобразования языковых единиц в эстетически значимые элементы художественного текста”. [...] Естественно рассматривать идиостиль как единство, особый тип эстетической языковой структуры. Целостность эта создаётся применением своеобразных принципов отбора и мотивированного использования языковых элементов. Исходя из сказанного, можно определить художественный текст как устойчивую, завершённую, замкнутую

⁵ В. Якимюк-Савчиньска, *Sacrum* в лирике Тэффи, „Studia Wschodniosłowiańskie” 2013, t. XIII, s. 225–234.

⁶ Zob. Hasło: *Idiolekt*, [w:] *Encyklopedia języka polskiego*, pod red. S. Urbańczyk, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991.

⁷ Podaję na podstawie źródła: M. Bugajski, A. Wojciechowska, *Teoria językowego obrazu świata w badaniu idiolektu pisarza*, „Poradnik Językowy”, 1996, z. 1, s. 24.

⁸ J. Bobrowski, *Archaizmy leksykalne jako ewokanty dawności kulturowej i językowej w idiolektie pisarskim Stanisława Wyspiańskiego. Analiza semantyczna i stylistyczno-funkcjonalna*, Kraków, s. 19–20.

систему, сформированную на основе динамического взаимодействия языковых элементов, репрезентирующих авторский личностный смысл. Отсюда одной из задач исследующего смысл художественного текста является уяснение системы языковых средств, использованных художником для воплощения идейного замысла произведения, и изучение функций и значений как отдельных элементов художественного текста, так и текста в целом. Решение такой задачи приводит к определению характеристик идиостиля того или иного писателя⁹.

Исходя из понимания идиостиля как: системы индивидуальных особенностей автора как личности; способа отражения внутреннего мира личности автора как носителя конкретного языка в конкретный исторический период; вербально эксплицированной аксиологической картины мира, концептосферы; корпуса лексических единиц с актуализированными личностными смыслами; комплексного образования с набором языковых средств для решения авторских задач; системы индивидуальных средств выразительности (тропов и стилистических фигур); набором речевых стратегий и тактик (манипулятивных, этикетных, жанровых и др.). можно трактовать «идиостиль» как многоаспектное понятие¹⁰.

Jednym z najbardziej eksplorowanych obszarów badań nad językiem pisarzy pozostaje słownictwo¹¹. Oprócz prac poświęconych wybranym aspektom języka powstają również liczne leksykony, słowniki tematyczne oraz opracowania frekwencyjne słownictwa¹². Powyższe publikacje świadczą o roli, jaką pełni opis leksyki w studiach nad idiolektem. Analiza złożonej natury idiolektu wymaga odwoływania się do różnych nurtów i ustaleń współczesnego językoznawstwa (teoria pól leksykalnych, językowy obraz świata, koncepcja metatekstu i gry językowej, genologia lingwistyczna, aksjologia w języku i w tekście i in.)¹³. Jak podkreślają Tomasz Korzysz i Anna Kozłowska,

⁹ В.А. Пищальникова, Проблема идиостиля. Психолингвистический аспект, Барнаул 1992, s. 20, 27. Пор. Очерки истории языка русской поэзии XX века. Поэтический язык и идиостиль: Общие вопросы. Звуковая организация текста, отв. ред. В. П. Григорьев, Москва 1990, s. 34.

¹⁰ Е.Р. Корниенко, Идиолект и идиостиль: к вопросу о соотношении понятий, „Филология: научные исследования”, 2019, nr 1, s. 265–271, https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=28871.

¹¹ Leksyka pozostaje głównym przedmiotem opisu wielu metod badawczych. Spośród licznych opracowań językoznawczych oraz prac lingwistycznych, podejmujących aspekt języka artystycznego, szczególnie warte polecenia są publikacje Ewy Sławkowej, w których analizie materiału empirycznego towarzyszy refleksja teoretyczna. Zob. m.in. E. Sławkowa, *O różnych sposobach językoznawczej refleksji nad językiem artystycznym*, [w:] *Język pisarzy jako problem lingwistyki*, pod red. T. Korpysza, A. Kozłowskiej, Warszawa 2009, s. 25–44.

¹² Zob. L. Pszczółowska, *Słownik języka poezji*, „Pamiętnik Literacki” 1966, z. 1, s. 153–165; T. Korpysz, *Słowniki języka autorów jako typ opracowań leksykograficznych*, „Poradnik Językowy” 2010, z. 4, s. 51–71; K. Sobolewska, *Leksykograf jako partner historyka literatury*, „Prace Filologiczne” 2010, t. 58, s. 379–390.

¹³ Zob. В.В. Виноградов, *О языке художественной литературы*, Москва 1959; Б.А. Ларин, *Эстетика слова и язык писателя*, Ленинград 1974; В.П. Григорьев, *Поэтика слова*, Москва 1979; Ю.Н. Караулов, *Русский язык и языковая личность*, Москва 1987; Н.С. Болотнова, И.И. Бабенко, А.А. Васильева и др., *Коммуникативная стилистика художественного текста: лексическая структура и идиостиль*, Томск 2001.

redaktorzy tomu *Język pisarzy: problemy słownictwa*, większość zastosowanych w nim metod i postaw badawczych stanowi „wyraz bogactwa dzisiejszej refleksji nad słownictwem pisarzy, a zarazem argument na rzecz tezy, że opis idiolektu stanowi zadanie skomplikowane, wymagające wielostronności spojrzenia i umożliwiające stosowanie instrumentów wywodzących się z różnych szkół i kierunków”¹⁴.

Językoznawcza refleksja nad słownictwem pisarzy wyznacza nowe perspektywy badawcze. Biorąc za kryterium podziału sposób traktowania i opisu słownictwa dzieła przez badaczy, Ewa Sławkowa wyodrębnia następujące kierunki poszukiwań: historycznojęzykowy, stylistyczny, semantyczno-syntagmatyczny oraz statystyczny¹⁵. Podjęte przez nas rozważania mieszczą się zatem w nurcie badań stylistycznych, w centrum uwagi których pozostają badania nad leksyką wybranych dzieł pisarzy, dążące do uchwycenia ich specyfiki i funkcji w dziele:

Tego rodzaju refleksja nad słownictwem tekstów literackich należy do kanonicznych wątków podejmowanych i rozważanych przede wszystkim przez stylistykę i poetykę. Pojęcia archaizmów, dialektyzmów, poetyzmów, ekspresjonizmów, kolokwializmów i elementów obcojęzycznych, odnoszące się do historycznego, terytorialnego oraz socjolektalnego zróżnicowania warstwy leksykalnej utworów, mieszczą się w klasycznym repertuarze terminów tych dziedzin wiedzy (...)¹⁶.

Niniejszy artykuł poświęcony jest archaizmom leksykalnym i gramatycznym, występującym w utworach poetyckich Teffi. Materiał do analizy został wyodrębniony na podstawie zbiorów poetyckich: *Семь огней* (1910), *Passiflora* (Berlin 1923) i *Шамрам. Песни Востока* (Berlin 1923), a zatem wszystkich wydanych przez poetkę. Tomiki zawierają zarówno wczesne utwory, pochodzące z okresu przedrewolucyjnego, jak i powstałe na emigracji, co pozwala na prześledzenie ewolucji stylistycznej Teffi oraz wskazanie w jej utworach na proces ewolucji poetyckiego idiolektu. Ogółem analizie poddano 86 wierszy, nie uwzględniono natomiast pojedynczych utworów opublikowanych na łamach przedrewolucyjnej prasy peresburskiej oraz periodyki emigracyjnej, niewłączonych do zbiorów poetyckich wydanych za życia autorki.

Celem niniejszych badań jest analiza określonego wycinka języka poetyckiego, tj. słownictwa archaicznego. Dokonując wyboru danej jednostki, kierowano się wycuciem językowym, które następnie poddano wersyfikacji, porównując je z siedmioma słownikami języka rosyjskiego: *Словарь современного русского литературного языка*, *Словарь русского языка XI–XVII вв.*, *Толковый словарь русского языка*, *Словарь русского языка*, *Толковый словарь русского языка*, *Большой академический словарь русского языка*, *Словарь языка русской*

¹⁴ T. Korpysz, A. Kozłowska, *Wstęp*, [w:] *Język pisarzy: problemy słownictwa*, pod red. T. Korpysza, A. Kozłowskiej, s. 12.

¹⁵ Zob. E. Sławkowa, *Kierunki badań nad słownictwem pisarzy*, [w:] E. Sławkowa, *Tekst literacki w kregu językoznawstwa*, t. 2, Katowice, s. 29–41.

¹⁶ Tamże, s. 33.

поэзии XX века¹⁷. Analizie poddano tylko te przykłady, które zostały uznane za archaiczne przez co najmniej jeden z wymienionych słowników. Kryterium rozstrzygającym o uznaniu wyrazu za archaizm językowy stanowiły przede wszystkim kwalifikatory historyczne: архаичный, высокое, старое, старинное слово, устаревшее, устаревшее слово, устаревшее выражение, устарелое.

Analiza obejmuje językową semantykę słów uznanych za przestarzałe, a także określenie stylistycznych funkcji archaizmów w tekście poetyckim oraz ich roli dla idiosylu poetki. Analiza materiału została przeprowadzona na podstawie metody opisowej, porównawczo-historycznej z uwzględnieniem komentarza lingwistycznego. Wykorzystano przy tym zasady analizy lingwistycznej tekstu literackiego, sformułowane przez L. Moisiejewą:

1. Характеристика языковых средств в связи с идейно-образным содержанием произведения.
2. Оценка языковых фактов в рамках смысловой структуры данного текста.
3. Соотнесённость стилистических характеристик языковых элементов с литературными и стилистическими нормами языка соответствующей эпохи. Это требование конкретно-исторического подхода к толкованию текста.
4. Учёт авторской позиции.
5. Анализ языковых элементов в их взаимосвязях и взаимообусловленности (принцип системности анализа).
6. Учёт жанрового своеобразия литературного произведения¹⁸.

Archaizmy i archaizacja w rosyjskiej poezji pierwszej połowy XX wieku od dawna stanowią przedmiot zainteresowania wielu badaczy¹⁹. Natomiast funkcjonowanie tych zjawisk w utworach poetyckich Teffi nie stanowiło jak dotąd pogłębionej reflek-

¹⁷ Словарь современного русского литературного языка, т. 6: Л–М, под ред. Э.И. Коротаевой, Л.В. Омеляновича-Павленко, Москва 1957; Словарь русского языка XI–XVII вв., гл. ред. С.Г. Бархударов, сост. Г.А. Богатова, Н.Я. Романова, Москва 1975; Словарь русского языка, гл. ред. А.П. Евгеньева, т. 1: А–Й, Москва 1981; Словарь русского языка, гл. ред. А.П. Евгеньева, т. 3: О–П, Москва 1983; Словарь русского языка, гл. ред. А.П. Евгеньева, т. 4: С–Я, Москва 1984; С.И. Ожегов; Н.Ю. Шведова, Толковый словарь русского языка, Москва 1999; Большой академический словарь русского языка, гл. ред. К.С. Горбачевич, т. 8: Каюта–Кюрины, Москва 2007; Словарь языка русской поэзии XX века, т. 1–4, отв. ред. В.П. Григорьев, Л.Л. Шестакова, Москва 2002–2020.

¹⁸ Л.Ф. Моисеева, Лингво-стилистический анализ художественного текста, Киев 1984, s. 18–20. Пор. З.К. Гарланов, Методы и принципы лингвистического анализа, Петрозаводск 1995; А.И. Студнева, Лингвистический анализ художественного текста, Волгоград 1983, s. 35.

¹⁹ Zob. m.in. Д.Н. Шмелев, Архаические формы в современном русском языке, Москва 1960; Д.Н. Шмелев, Архаические формы в современном русском языке, Москва 1960; Л.В. Зубова, О семантической функции грамматических архаизмов в поэзии М. Цветаевой, [в:] Вопросы стилистики. Функциональные стили русского языка и методы их изучения. Межвузовский научный сборник, Вып. 17, Саратов 1982, s. 46–60; Л.Л. Шестакова, Устаревшие слова в лексическом фонде поэзии Серебряного века (по материалам сводного словаря поэтического языка), „Ученые записки Петрозаводского государственного университета. Филология”, 2014, № 1, s. 47–50.

sji. Celowe wydaje się zatem prześledzenie manifestacji indywidualizmu językowego rosyjskiej emigrantki na przykładzie właściwości językowo-stylistycznych wykorzystanych archaizmów.

Zasadnicze dla niniejszych rozważań pojęcie *archaizmu* doczekało się w polskiej i rosyjskiej myśli językoznawczej licznych określeń terminologicznych i ustaleń. Na potrzeby niniejszej analizy pod pojęciem archaizmu będziemy rozumieć określenie O. Achmanowej:

1. Слово или выражение, вышедшее из повседневного употребления и потому воспринимающееся как устарелое. Русск. ваятель, вдовствовать, вдовица, врачевание, втуне, даяние, издревле, лихоимство, навет, наущать.
2. Троп, состоящий в употреблении старого (старинного) слова или выражения в целях исторической стилизации, придания речи возвышенной стилистической окраски, достижения комического эффекта и т.п. Русск. перст судьбы²⁰.

Wczesna twórczość Teffi obfitowała w różnego rodzaju językowe „sztampy”, z których poetka nie zrezygnowała w dojrzałym okresie twórczości. Możliwe, że poetka traktowała je nie jako „sztampowe”, tj. obciążone negatywnymi konotacjami, ale jako swego rodzaju elementy kanonu, wymagane w stylu wysokim. W słowniku leksykalnym Teffi nie zabrakło wyszukanego, starannie dobranego słownictwa należącego do wysokiego stylu poetyckiego, którego przykłady prezentujemy poniżej:

Leksem	Znaczenie	Przykłady użycia
<i>грядущий</i>	1) <i>устар.</i> Прич. наст. от грядсти;	Иль жрецу <u>грядущей</u> новой веры Облечет неведомый обряд?
	2) <i>в знач. прил. высок.</i> Приближающийся, наступающий, будущий;	Иль в утеху царственной гетеры Расцветит заманчивый наряд...
	3) <i>в знач. суш. грязущее. высок.</i> Будущее.	Познаешь ли любовь <u>грядущих</u> дней — Ты именем ее моим зови, В ее очах ищи моих огней, В ее ночах ночей моей любви!
		Пусть <u>грядущий</u> вихрь годов Сеет пепел городов, Нас, бежавших в лес и горы, Нас, заблудших меж дорог, Скликнет старца Вернигоры Громозвонный вещий рог.

²⁰ O.C. Ахманова, Словарь лингвистических терминов, Москва 1966, s. 56.

заповедать	<i>высок.</i> 1) Завещать, предписать тот или иной образ действий, соблюдение тех или иных правил поведения; 2) Наложить запрет на что-л., сделать заповедным.	Ах, была у меня голубая душа — Ясный камень Сафир-сафирот! И узнали о ней, что она хороша, И пришли в <u>заповеданный</u> грот.
зиять	<i>книжн.</i> Быть раскрытым, показывать, обнаруживать глубину, провал (об отверстии, ране и т.п.).	Раздвигайте, срывайте пурпурно- шумящие ткани! Мы пронзим ее ствол золоченым звонящим копьем. С тихим пеньем к ее обнаженной <u>зияющей</u> ране Тихо брачную ветвь мы прижмем, мы вонзим, мы привьем!
кладезь	1) <i>трад.-поэт.</i> Колодец; 2) <i>перен. высок.</i> ²¹ Источник, сокровищница чего-л.	И чтоб было ровно и вышло гладко, Обещаем награду в загробный срок... Господи! Вервие разума кратко! Господи, кладезь Твой так глубок!
лазоревый	<i>народно-поэт.</i> ²² Лазурный .	Цветут тюльпаны синие В <u>лазоревом</u> краю... Там кто-нибудь на дудочке Доплачет песнь мою!
несказанный	<i>высок., трад. -поэт.</i> Такой, что трудно, невозможно передать словами; неопиcуемый. ²³	И, здесь не внемлющий молениям, Как кроткий раб, ты служишь там Моим несознанным хотениям, Моим <u>несказанным</u> словам.
погребальный	<i>книжн.</i> Относящийся к погребению; похоронный. ²⁴	Недвижна эта ночь. Как факел <u>погребальный</u> , Кровавая луна пылает в небесах... Я знаю почему, как факел <u>погребальный</u> , На чистый мой веноч, на мой веноч венчальный Льет свой кровавый свет зловещая луна!

²¹ *Словарь русского языка*, гл. ред. А.П. Евгеньева, т. 2: К – О, Москва 1983, с. 53.

²² *Ibidem*, с. 161.

²³ *Ibidem*, с. 478.

²⁴ *Словарь русского языка*, гл. ред. А.П. Евгеньева, т. 3: П–Р, Москва 1983, с. 169.

светоч	<p>1) <i>устар.</i> То же, что светильник (в 1 знач.);</p> <p>2) <i>перен. высок.</i> То, что является источником всего самого передового и лучшего, что движет человечество вперед по пути развития;</p> <p>3) <i>высок.</i> О том, кто (или что) является носителем передового и лучшего в какой-л. области.²⁵</p>	<p><u>Светоч</u> вечного веселья Он смыкает ожерелье!</p>
---------------	---	---

Archaizmy należą do ważnych środków ekspresji leksykalnej w poezji Teffi. Typowym pozostawało dla jej twórczości umiarkowane wykorzystanie archaizmów połączone ze starannym doбором leksyki, które dawało efekt nawiązania do stylistyki języków wschodnich lub tradycji rosyjskiego eposu. W wierszu otwierającym pierwszy tomik poetycki pt. *Семь огней* (Siedem ogni), takie słowa, jak *улада* (w znaczeniu: *наслаждение, удовольствие, отрада*) czy *светоч* (w znaczeniu: *светильник*) występowały jednorazowo, jednak wskazywały na pierwsze próby archaizowania stylu, które znalazły potwierdzenie w późniejszych wierszach Teffi, co obrazują następujące przykłady:

Leksem	Znaczenie	Приkłady użycia
вертоград	<i>книжн., устар.</i> Сад, огород, возделываемая земля, обнесенная оградой	<p>Это значит, что мы рядом, Вместе все, плечо с плечом, По спаленным <u>вертографам</u> За одной звездой идем.</p>
грёза	<p>1) <i>поэт.</i> Мечта, создание воображения;</p> <p>2) <i>устар.</i> Сновидение; видение в состоянии бреда, полусна и т.п.</p>	<p>Есть у сирени темное счастье — Темное счастье в пять лепестков! В <u>грёзах</u> безумья, в снах сладострастья, Нам открывает тайну богов.</p> <hr/> <p>О, дай мне грёз твоих бестрепетных и чистых! Пусть будет сон мой сладок и глубок...</p>

²⁵ *Словарь русского языка*, гл. ред. А.П. Евгеньева, т. 4: С–Я, Москва 1984, с. 48.

		<p>Тоска, моя тоска! Я вижу день дождливый, Болотце топкое меж чахнувших берез, Где, голову пригнув, смешной и некрасивый, Застыл журавль под гнетом долгих <u>грез</u>.</p>
		<p>Странной <u>грезю</u> волнуя, Впился в грудь и припал, Словно знак от поцелуя, Темно-алый коралл.</p>
грезить	<p>1) Мечтать о чем-л., воображать желаемое; предаваться грезам (в 1 знач.); 2) Видеть во сне или в состоянии бреда, полусна и т.п.</p>	<p>Он <u>грезит</u> розовым сверкающим Египтом, Где раскаленный зной рубинность в небе льет, Где к солнцу, высоко над пряным эвкалиптом, Стремят фламинго огнекрылый взлет...</p> <p>Тоска моя, тоска! О, будь благословенна! В болотной темноте тоскующих темниц, Осмеянная мной, ты <u>гредишь</u> вдохновенно О крыльях пламенных солнцорожденных птиц!</p>
грезящий		<p>Лучами обманно-влекущими, Лучами небес опьянен, Он, <u>грезящий</u> райскими кущами, Зеленый и радостный днем,</p>
лобзание	<p><i>устар.</i> Действие по знач. глаг. лобзать и лобзаться; поцелуй.</p>	<p>Приходи ты, мой царь и любовник, В истоме темных желаний... На груди моей алый шиповник Зацвел от твоих <u>лобзаний</u>...</p>
отринуть	<p><i>устар.</i> То же, что отвергнуть.</p>	<p>Чрез пламя огней очищающих, <u>Отринув</u> надежду и страх, Иду я к блаженству сгорающих В безогненных черных кострах...</p>

рдеть	<i>устар.</i> , 1) Выделяться своим рдяным цветом; краснеть; 2) Становиться рдяным.	<p><u>Рдеет</u> радостный Рубин: Тайны темных утолений, Без любви, без единений Открывает он один...</p> <p>Вот взглянет — и мчатся в поля и долины. К нам, к слепым, к убогим, на горе и страх! И топчут и колют, и <u>рдеют</u> рубины — Капли кроткой крови на длинных рогах...</p> <p>Разметалась в зное алом И под легким покрывалом Грудь ее обнажена... <u>Рдеют</u> розы. Небо сине. Сердцу шахову — Шахине Захотелось тоже в сад. Подошла к бассейну смело, Посмотрела, побледнела И спешит скорей назад. Рдеют розы. Небо сине.</p>
твердь	1) (обычно в сочетании со словом „небесная”). В церковно-религиозной литературе: небесный свод, небо; 2) <i>устар. и трад.-поэт.</i> Твердая поверхность земли, земля вообще.	<p>За мной, к земным пределам счастья, Вонзаясь в голубую <u>твердь</u>, В блаженном чуде сладострастья Приять сверкающую смерть!</p>
чертог	<i>устар.</i> Большое, богатое помещение, палата.	<p>Не молчи так грозно, не смотри так строго! Не меня поведешь ты в <u>Чертог</u> Осиянный! Не за мною пришел ты, слепой и убогой, Ты, Ангел, райской лилией венчанный.</p>

We współczesnej leksykologii przyjęto wyodrębniać następujące grupy archaizmów: 1) leksykalne, 2) semantyczne, 3) fonetyczne, 4) akcentuacyjne, 5) morfologiczne²⁶. W poezji Teffi możemy odnaleźć przykłady użycia archaizmów odnoszących się do wszystkich wymienionych grup. Przede wszystkim w jej poezji występują właściwe archaizmy wyrazowe (słowa współcześnie nie używane, zastąpione innymi wyrazami), archaizmy semantyczne, czyli znaczeniowe (słowa będące nośnikami znaczeń współcześnie nieaktualnych), archaizmy rzeczowe, czyli historyzmy (słowa nazywające przedmioty i zjawiska współcześnie już nieistniejące i nieużywane). W zakresie danej warstwy leksyki, nie ograniczając się do wykorzystywania konkretnych słów, Teffi używała także archaiczne formy gramatyczne poszczególnych słów (archaiczne modele słowotwórcze).

Przejdźmy zatem do omówienia **archaizmów leksykalnych** oraz określenia funkcji, jakie pełnią w tekście poetyckim Teffi. W grupie archaizmów leksykalnych, wyodrębniliśmy za N. Szymanskim trzy podgrupy: leksykalne rzeczywiste, leksykalno-słowotwórcze i leksykalno-fonetyczne²⁷.

Przeprowadzona analiza zgromadzonego korpusu tekstów pozwoliła sformułować wniosek, iż najliczniejszą grupę w poezji rosyjskiej emigrantki stanowią **archaizmy leksykalne rzeczywiste**, a zatem te, które należy uznać za tradycyjne dla rosyjskiej poezji. Jeśli klasyfikować ten typ archaizmów w poezji Teffi pod względem semantyki, w pierwszej kolejności możemy wyróżnić słowa oznaczające części ciała. Do najczęstszych należą leksemy: уста (usta), очи (oczy), w czym należy upatrywać odwołania do tradycji literackiej („Сомкнула ночь злоеущие уста”, „Поцелуя не знали мои уста!”, „Ее имя уста мандарина”, „Что ее уста мандарина”).

²⁶ Zob. Е.Н. Мансветова, *Славянизмы в русском литературном языке XI–XX веков. Учебное пособие*, Уфа 1990, s. 65; Л.Л. Шестакова, *Устаревшие слова в лексическом фонде поэзии Серебряного века (по материалам сводного Словаря поэтического языка)*, „Ученые записки Петрозаводского государственного университета. Общественные и гуманитарные науки”, 2014, № 1 (138), <http://cyberleninka.ru/article/n/ustarevshie-slova-v-leksicheskom-fonde-poezii-serebryanogo-veka-po-materialam-svodnogo-slovary-a-poeticheskogo-yazyka>.

²⁷ Por. podział archaizmów u N. Szamanskiego: „В одном случае мы имеем дело с такими словами, которые ныне вытеснены в пассивный словарный запас словами с другой непроизводной основой. Например: вотше (напрасно), понеже (потому что), ветрило (парус), выя (шея) и др. (...). В другом случае мы имеем дело с такими словами, которым ныне в качестве языковой оболочки выражаемых ими понятий соответствуют слова однокорневого характера, с той же самой непроизводной основой. Например: пастырь – пастух, ответствовать – отвечать, свирепство – свирепость и т. д. В этом случае слово, употребляющееся в активном словаре сейчас, отличается от архаизма лишь с точки зрения словообразовательного строения, лишь суффиксами или префиксами, непроизводная же основа в них одна и та же, и образованы они от одного и того же слова (...). В третьем случае мы имеем дело с такими словами, которые в настоящее время в качестве языковой оболочки соответствующих понятий заменены в активном словаре словами того же корня, но несколько иного языкового облика. Например: зеркало (зеркало), глад (голод), вран (ворон) и др. Zob. Н.М. Шанский, *Лексикология современного русского языка*, Москва 1972, s. 150–151.

Моя любовь — немым богам
 Зажженная лампада.
 Моей любви, моим устам —
 Твоей любви не надо! („Моя любовь как странный сон...”)

Как белых бабочек летающая стая,
 Коснешься ты ресниц опущенных моих...
 Закинув голову, отдам тебе уста я,
 Чтоб, тая, мог ты умереть на них! (*Снег*)

Промолвил второй без волнения:
 — Я ненавись в сердце таю,
 И буду я жить для отмщенья
 И черные очи сгублю! (*Песня о трех нажах*)

Вот пронзят ваши *очи* лучами Мардука
 Копья золотые!
 Да вольется невинная сладкая мука
 В гимны святыя. (*Жертва*)

Szczególnie interesująca wydaje się para dwóch leksemów *уста* – *губы*, nacechowanych odmienną stylistyką, przez co wypowiedź zyskuje szczególną emocjonalność:

О, ласки черных рук так жадны и так грубы,
 Что я не вспомнила заклатья чуждых чар!
 Впились в мои уста оранжевые губы
 И пили жизнь мою, и жгла меня Иштар!.. (*Праздник дев*)

Powyższe przykłady są bardziej wyraziste w porównaniu ze swoimi neutralnymi wariantami (*губы*, *глаза*), tym samym pełnią przede wszystkim funkcję poetyzacji mowy oraz służą wyrażeniu wysokiej ekspresji. Ponadto leksyka odnosząca się do analizowanej kategorii używana jest w kontekście metaforycznym, co ilustrują poniższe przykłady:

Нас окружила мгла могильными стенами,
Сомкнула ночь зловещие уста,
 И бледная любовь стояла между нами
 В одежде призрачной, туманна и чиста.
 („Нас окружила мгла могильными стенами...”)

В ночь Священной Пальмы месяца Реджеба
 Черные туманы плыли в небесах,
 Звезды — златоискры, звезды — очи неба
 На восток смотрели, затаили страх! (*Эль-Саур*)

Grupę tradycyjnych poetyzmów charakterystycznych dla stylu poetyckiego reprezentują takie słowa jak *улада* (rozkosz) i *куща* (korona drzew).

Тихо светит Аметист,
 Бледных девственниц улада,
 Мудрых схимников лампада,
 Счастье тех, кто сердцем чист... (Семь огней)

Лучами обманно-влекущими,
 Лучами небес опьянен,
 Он, грезящий райскими кущами,
 Зеленый и радостный днем, (Александрит)

Путник — Ангел Божий, по земле странный!
 Сладки мои песни, горьки мои слезы —
 Как тебя приветить, гость ты мой неожиданный,
 В нищей моей куще у чахлой березы! (Ангел)

Tego typu elementy językowe, podobnie jak czasownik *свершать* (dokonywać), występują w specyficznych typach wypowiedzi, nierzadko nasyconych tematyką religijną:

Там, в глубине подземной тьмы,
 Корнями мы сплелись случайно,
 И как свершилась наша тайна —
 Не знали мы! (*Надежда*)

Раздвинулась небес тяжелая завеса,
 И вспыхнули светил златые алтари...
Свершалась для нас таинственная месса
 В надмирной высоте негаснущей зари.
 („Нас окружала мгла могильными снами...”)

Z kolei takie słowa, jak na przykład *упованье* (nadzieja), oznaczające emocjonalny stan człowieka, wzmacniają aspekt ekspresywno-stylistyczny:

Мы нищие — для нас ли будет день!
 Мы гордые — для нас ли упованья!
 И если черная над нами встала тень —
 Мы смехом заглушим свои стенанья! (*Подсолнечник*)

Budowaniu określonej atmosfery w utworach Teffi służą wyrazy złożone, które tworzą niepowtarzalny, rozpoznawalny, autorski styl. Wśród nich są rzeczowniki złożone oraz określenia jednowyrazowe zawierające dwa komponenty określające, pochodne od słowa z rdzeniem *злат-*: *златоискры*, *златокудряя душа*, *златобагряные волны*, *златострунная лютня*, *златоцветный цветок*. Powyższe przykłady będą różnorodnie skojarzenia: od symboliki folklorystycznej po tradycje poezji klasycznej. Nadmienmy, że leksemy *злато* i *златый* również były chętnie wykorzystywane przez poetkę i również służyły wzmocnieniu wyrazistości i poetyzacji wypowiedzi:

Одевайте Аль-Уззу в пурпурные ткани и злато,
Привяжите к стволу опьяненный любовью рубин!
Мы несем ей цветущую брачную ветвь Дат-анвата,
Благосклонен союзу наш радостный Бог Бал-Самин! (*Венчание пальмы*)

Было в земле той хорошее злато,
Камень оникс и бдолах.
Жили мы вместе в долине Евфрата,
В пышных эдемских садах. (...)

Но в мире новом мы стали врагами!
Злато, оникс и бдолах
Бросили вечным проклятьем мех нами
Злобу, страданье и страх... (*Зверь*)

Раздвинулась небес тяжелая завеса,
И вспыхнули светил златые алтари...
Свершалась для нас таинственная месса
В надмирной высоте негаснувшей зари.

В сафировой башне златого чертога
Королевна Гульда, потупивши взор,
К подножью престола для Господа Бога
Вышивает счастья рубинный узор.

Podobną rolę, tj. poetyzacji wypowiedzi, pełnią słowa z rdzeniem *млад-* i *древ-*.
Poniżej przykłady, w których wyraźnie wybrzmiewa reminiscencja religijna:

Пожалей нас, детей Твоих, Господи,
Что слепые мы до смерти от младости,
Что, слепые, не видим мы, Господи,
Пресветлой Твоей Божьей радости! (*Ангелика*).

В день отомщенья греха и изгнания
Скучной дорогой земной,
Зверь, не вкусивший от древа познания,
Тихо пошел ты за мной (*Зверь*)

Одრębną grupę stanowią **archaizmy leksykalno-słowotwórcze**. Należą do nich m.in. słowa z przedrostkiem *воз-* (*вос-*), *низ-* (*нис-*), z których większość oznacza określoną czynność. Przedrostek *воз-* (*вос-*) w połączeniu z rdzeniem czasownikowym służył wzmocnieniu zabarwienia emocjonalnego słowa, przekształcając czynność w pewien znaczący akt, twórczy lub duchowy.

И радость та была прекрасна и желанна,
В Единый Свет сливая дух и плоть...
И лилии вокруг воскликнули: Осанна!
Благословенна Жизнь! Благословен Господь!
(„Нас окружила мгла могильными стенами...”)

Взметнутся и спадут пурпуровые шарфы —
Восславим наготовой великую Иштар! —
 И будут бубны звать и будут плакать арфы
 Для пляски сладостной сплетенный юных пар... (Праздник дев)

Иль на буйном празднике свободы
Возликует в яркости знамен?..
 Иль, завесив сумрачные своды,
 В пышных складках скроет черный трон? („Засветила я свою лампаду...”)

Каб не силы слабые —
 Тебя, умирая,
 Песнью вознесла бы я
 До Господня рая! (Край мой)

Odnotować należy również formę imiesłówów utworzonych za pomocą sufiksów *-енн*, niebędących w aktywnym użyciu, podczas gdy warianty tych form, utworzone na podstawie innego modelu, są powszechnie stosowane. Na przykład zamiast powszechnie znanego słowa *убитый*, poetka używa pojemnego określenia *убиенный* odnoszącego się do semantyki sakralnej. „Убиенная Русь” – tak Teffi określiła opuszczoną ojczyznę. Poetka-emigrantka utrzymywała w swoich wierszach doświadczenie egzystowania w „martwej próżni”, w której nie było już miejsca na śmiech, a zamiast niego rozlegało się bolesne westchnienie: „Бери меня в твою смерть – она лучше жизни”. Poetka odwoływała się do symbolicznego losu kobiety-Rosji (*умершей, как нищенка на соломе*). Kochającym ją pozostawało jedynie wizualizować jej obraz niczym ikonę i modlić się o spokój jej duszy:

В чужой стране, в чужом старом доме
 На стене повешен ее портрет,
 Ее, умершей, как нищенка, на соломе,
 В муках, которым имени нет.
 Но здесь на портрете она вся, как прежде,
 Она богата, она молода,
 Она в своей пышной зеленой одежде,
 В какой рисовали ее всегда.
 На лик твой смотрю я, как на икону..
 „Да святится имя твое, убиенная Русь!”
 Одежду твою рукой тихо трону
 И этой рукою перекрещусь. (Перед картой России)

Wszystkie te zabiegi uzasadnione są zarówno konwencją gatunku, jak i tematem, a także zamysłem uzyskania podniosłej, patetycznej tonacji oddającej atmosferę życia religijnego. Funkcja takich archaizmów, jak np. *Божья десница* (w znaczeniu *правая рука в жесте, изображенном на рисунке справа – символ покровительства праведникам*), *схимник* (*монах, посвященный в схиму*) czy *лобзание* (*поцелуй*), była typowa, tj. służyła przede wszystkim usytuowaniu wypowiedzi poetyckiej w sfe-

rze wysokiej stylistyki, w której odnajdujemy bezpośrednie nawiązanie do Starego Testamentu. Dla przykładu wersy „Я как мирры пучок на груди у тебя, / Я как мирры пучок увяла, любя, / Но ты мне не надел кольца!” czy „Я как мирры пучок” budzą czytelne skojarzenie z replikami Oblubienicy z biblijnej *Pieśni nad pieśniami* Salomona: „Mój miły jest mi woreczkiem mirry / wśród piersi mych położonym”²⁸. Z funkcjonalnego punktu widzenia tego typu słownictwo używane były przez Teffi w celu poetyzacji mowy i wyrażenia wysokiej ekspresji.

W poezji emigracyjnej Teffi odnajdujemy również przykłady **archaizmów morfologicznych (gramatycznych)**. Z punktu widzenia funkcjonalności użycia tego typu elementów języka, ich cechą wspólną jest „marker stylistyczny (poetycki, książkowy). Pozostają zatem, jak sądzi L. Zubowa, w zgodzie z ich zasadniczą funkcją stylistyczną w literaturze pięknej:

Употребление грамматических архаизмов в целях стилизации можно сравнить с привлечением лексических архаизмов, с той только существенной разницей, что их инородность в тексте, написанном на современном языке, воспринимается гораздо резче. Дело в том, что лексические архаизмы могут обладать большей или же меньшей степенью „архаичности”, многие из них могут расцениваться как „пассивные” элементы каких-то периферийных слоёв лексики современного языка. Различными словообразовательными и семантическими нитями они часто связаны с активной частью современного словаря. Грамматические архаизмы, если они не вошли с переосмысленным значением в современный язык, всегда воспринимаются как элементы иной системы²⁹.

Twórczość poetycka Teffi pozwala zilustrować wykorzystanie archaizmów gramatycznych różnych części mowy: rzeczowników, przymiotników, zaimków, czasowników, imiesłówów. Przeszarżałe formy gramatyczne dotyczą przede wszystkim imiennych części mowy. W liryce religijnej Teffi odnajdujemy niepełne formy przyimka *перед*, służącego do orientacji przestrzennej. Forma archaiczna *перед* łączy funkcję wersyfikacyjną i stylistyczną. Przy czym funkcja stylistyczna, pozostając atrybutem wysokiego stylu, służy także nadaniu wypowiedzi większej wyrazistości.

На жизнь и смерть твою, меня сгубившего,
 Расторгшего восторг объятия,
 Мою свечу перед Богом погасившего –
 Великое кладу проклятие! (*Проклятие*)

Усмехнулась в небе Матерь Божья,
 Те слова перед Сыном повторила,
 Третьей девы белую одежду
 На Христовы раны положила (*Белая одежда*)

²⁸ *Stary Testament. Pieśń nad pieśniami* (1, 13), <http://biblia.deon.pl/rozdzial.php?id=582>.

²⁹ Л.В. Зубова, dz. cyt., s. 46–60.

Поклонитесь крылатому солнцу – Ашуру,
Нашему Богу!
Расстелите, покорные, львиную шкуру
Пред ним на дорогу. (...)

Как трепещут священные листья Ашеры
В дымах кадилльных,
Трепещите пред таинством нашей веры,
Пред радостью сильных! (*Жертва*)

Poniżej prezentujemy wybrane przykłady archaizmu-rzeczownika *крыла*. Nadmienimy, że formy często występujące w literaturze XIX i XX wieku, zwłaszcza w poezji, zachowane są razem ze zwyczajową w języku literackim formą zakończoną na *-ья*. Liczba mnoga *крыла* w poezji jest tradycyjnym poetyzmem. W XIX-wiecznej poezji rosyjskiej powyższa forma była wykorzystywana zarówno w bezpośrednim znaczeniu (*крылья птицы*), jak i w przenośnym (symbol poetyckiego daru i natchnienia). W takich znaczeniach dana forma była również wykorzystywana w liryce Teffi.

Как черный серафим три парные крыла,
Он вскинет паруса над звездной тишиною!
Но люди не поймут, что он уплыл со мною,
И скажут: „Вот, она сегодня умерла”...
(„*Он ночью приплывет на черных парусах...*”)

Только в миг незакатно единый
Мне почудился шорох крыла —
Мне послышался клик лебединый,
И я руки свои подняла... („*Я не здешняя, я издалека...*”)

И звоном златострунной лютни
Споют два легкие крыла:
За мной, тоскующие трутни,
Из мира сладости и зла! („*Château de miel, медовый замок...*”)

Spośród innych archaizmów morfologicznych rzeczowników licznie występuje forma *пламень*, zamiast tradycyjnej *пламя*³⁰:

³⁰ Zob. U D. N. Szmielowa: „Сохранившиеся в современном языке как один из осколков старого склонения особые падежные формы существительных среднего рода на *-мя* свойственны главным образом литературному языку. В говорах и просторечии эти слова также испытали на себе тенденцию к выравниванию основ и соответственное подведение этих слов под продуктивные склонения. Здесь могло быть два пути: во-первых, утрата “нарращения” *-ен-* в косвенных падежах; во-вторых, приобретение этого элемента именительным единственного числа. Во втором случае отмечается два типа образований в говорах: имена на *-еню* (из них в литературный язык проникло *стремено*, употреблявшееся некоторыми старыми писателями) и на *-ень*, из которых, особенно в поэзии прошлого века, было очень употребительным слово *пламень*. Таким образом, будучи “архаичным” в современном языке, вариант *пламень* исторически является новообразованием по сравнению с *пламя*”.

Ты, богиня, мой жертвенный пламень не тронь!
 Для тебя моя жертва открыта...
 И когда побледнеет священный огонь,
 Я тебе мои кудри отдам,
 Я сама принесу их в твой храм,
 Ашторет Зербанита!

Мой рубин! Мой пламень вдохновенный!
 Ты могуч, ты ярк и лучист...
 Но люблю я камень драгоценный —
 Неизжитой, разбитой, забытой мечты!

Меж небом и землей, сковзная светотень,
 Как пламень белый я безогненно сгораю...
 Я солнцем рождена и в солнце умираю...
 Я жизни жизнь! Я белая сирень! (*Хрисоко́ймоо*)

Nieliczną grupę archaizmów morfologicznych tworzą zaimki. W analizowanych przez nas wierszach odnajdujemy na przykład zaimek osobowy *оно*, którego forma wskazuje na biblijne skojarzenia lub którego użycie określone jest tematyką biblijną:

Сомкнулось небо с берегами,
 ...Как черный щит,
 И над безмолвными морями
 ...Оно молчит...

Когда оно ушло и не вернулось днем, —
 Великое, жестокое светило,
 Не думая о нем, я в садике своем
 Подсолнечник цветущий посадила.

Слышишь, как оно звучит?
 Это щит стучит о щит. („*Полны таинственных возмездий...*”)

Teffi wykorzystuje także przestarzałe formy gramatyczne czasowników i form czasownikowych. Należą do nich formy aorystu, imperfektu, przestarzałe formy czasu teraźniejszego czasowników, w tym atematycznych. Poniższy przykład wywołuje skojarzenia z tekstem biblijnym: „Вкушая вкусих мало мёду, и се аз умираю”:

Станем сердцем глубли неба голубей,
 Вкусим трепет сокрыленья голубей,
 Упоенные в весенне-синем сне,
 Сопьяненные лазури и весне! (*Весеннее*)

Sporadycznie poetka korzystała z form brzmiących staromodnie z użyciem *да*, np. w tomiku *Семь огней*: *Да будет проклята Луна!*; *Да вольется невинная сладкая мука...*; w tomiku *Passiflora*: *Да поют все цветы и травы; Да не восстанешь ты*

от сна могильного!; w tomiku *Шамрам...: Да будет воля моя — воля Сильного!*; *Да хранит Аллах своих рабов!* itp.

W świetle powyższych badań należy stwierdzić, że archaizmy stanowią organiczną część tkanki poetyckiej utworów Teffi. Należy przy tym zauważyć, że archaizmy nie pełniły w twórczości poetyckiej Teffi tak spektakularnej roli, jak w przypadku innych poetów pierwszej połowy XX wieku (*casus* Wiaczesława Iwanowa, Mariny Cwietajewej). Niemniej były zauważalne, a sam fakt zwrócenia się do archaicznej, wysokiej leksyki świadczy o tym, że tego typu leksyka traktowana była przez poetkę jako jeden ze środków stylistycznej wyrazistości. Efekt archaiczności stylu w poezji Teffi powstał za sprawą:

- a) rzeczowywistych archaizmów leksykalnych (np. *десница, зегзица, калика, младость, чертог*);
- b) słownictwa książkowego (np. *кладезь, рокотать, лобзание, жрица любви*);
- c) wyrazów współczesnych zaczerpniętych z wyższego rejestru stylistycznego (np. *схимник*).

Przeprowadzona przez nas analiza pozwala sformułować wniosek, iż archaizmy leksykalne, chociaż nie były szeroko stosowane przez Teffi, odgrywały ważną rolę w idiostylu poetki. W poezji Teffi archaizmy były istotne dla tworzenia jej poetyckiego stylu, pełniąc różnorodne funkcje, przede wszystkim funkcję poetyzacji mowy oraz ekspresywną. Tego typu leksyka pełni rolę historycznej i folklorystycznej stylizacji, zwiększeniu wyrazistości, funkcji wersyfikacyjnej. Niejednokrotnie archaizmy łączą swoją zasadniczą funkcję stylistyczną z funkcją wersyfikacyjną (np. rym: *улада – лампада*). Z jednej strony ich użycie to wyraźny zwrot ku tradycji, z drugiej zaś – wyraz indywidualnych obrazów poetyckich.

Bibliografia

Teksty źródłowe:

- Тэффи Н.А., *Passiflora*, Берлин: Изд. журн. „Театр”, 1923.
 Тэффи Н.А., *Алмазная пыль. Рассказы*, сост. и предисл. Е. Трубилова, Москва 2011.
 Тэффи Н.А., *Семь огней*, обл. худ. С. Чехонина, Санкт-Петербург: Изд. Шиповник, 1910.
 Тэффи Н.А., Шамрам. Песни Востока, Берлин: Изд. журн. «Театр», 19[—].

Literatura krytyczna w języku polskim:

- Hasło: *Idiolekt*, [w:] *Encyklopedia języka polskiego*, pod red. S. Urbańczyk, Wrocław–Warszawa–Kraków 1991.
 Bugajski M., Wojciechowska A., *Teoria językowego obrazu świata w badaniu idiolektu pisarza*, „Poradnik Językowy”, 1996, z. 1, s. 24.
 Bobrowski J., *Archaizmy leksykalne jako ewokanty dawności kulturowej i językowej w idiolektach pisarskim Stanisława Wyspiańskiego. Analiza semantyczna i stylistyczno-funkcjonalna*, Kraków.

- Korpysz T., Kozłowska A., *Wstęp*, [w:] *Język pisarzy: problemy słownictwa*, pod red. T. Korpysza, A. Kozłowskiej, Warszawa 2011.
- Korpysz T., *Słowniki języka autorów jako typ opracowań leksykograficznych*, „Poradnik Językowy” 2010, z. 4, s. 51–71.
- Ndiaye I.A., „*Kobieta demoniczna*” w Polsce. O prozie humorystycznej *Nadzieży Teffi* w przekładzie *Juliana Tuwima*, Olsztyn 2021.
- Ndiaye I.A., *Pod maską Talii... O tożsamości poetyckiej Nadzieży Teffi*, Olsztyn 2019.
- Pszczółowska L., *Słownik języka poezji*, „Pamiętnik Literacki”, 1966, z. 1, s. 153–165.
- Sławkowa E., *Kierunki badań nas słownictwem pisarzy*, [w:] E. Sławkowa, *Tekst literacki w kręgu językoznawstwa*, t. 2, Katowice, s. 29–41.
- Sławkowa E., *O różnych sposobach językoznawczej refleksji nad językiem artystycznym*, [w:] *Język pisarzy jako problem lingwistyki*, pod red. T. Korpysza, A. Kozłowskiej, Warszawa 2009, s. 25–44.
- Sobolewska K., *Leksykograf jako partner historyka literatury*, „Prace Filologiczne 2010, t. 58, s. 379–390.

Literatura krytyczna w języku rosyjskim:

- Ахманова О.С., *Словарь лингвистических терминов*, Москва 1966.
- Болотнова Н.С., Бабенко И.И., Васильева А.А. и др., *Коммуникативная стилистика художественного текста: лексическая структура и идиостиль*, Томск 2001.
- Большой академический словарь русского языка, гл. ред. К.С. Горбачевич, т. 8: Каюта–Кюрины, Москва 2007.
- Виноградов В.В., *О языке художественной литературы*, Москва 1959.
- Вопросы стилистики. Функциональные стили русского языка и методы их изучения. Межвузовский научный сборник, Вып. 17, Саратов 1982, s. 46–60. Гарланов З.К., Методы и принципы лингвистического анализа, Петрозаводск 1995.
- Григорьев В.П., *Поэтика слова*, Москва 1979.
- Звуковая организация текста, отв. ред. В. П. Григорьев, Москва 1990.
- Зубова Л.В., *О семантической функции грамматических архаизмов в поэзии М. Цветаевой*, [в:]
- Иванов А., „*Ой, как ты мне нравишься*” (*Поэзия Тэффи*), „Литературная учеба” 2006, № 2, с. 177–181.
- Караулов Ю.Н., *Русский язык и языковая личность*, Москва 1987.
- Ларин Б.А., *Эстетика слова и язык писателя*, Ленинград 1974.
- Мансветова Е.Н., *Славянизмы в русском литературном языке XI–XX веков. Учебное пособие*, Уфа 1990.
- Моисеева Л.Ф., *Лингво-стилистический анализ художественного текста*, Киев 1984.
- Очерки истории языка русской поэзии XX века. Поэтический язык и идиостиль: Общие вопросы.
- Пищальникова В.А., *Проблема идиостиля. Психолингвистический аспект*, Барнаул 1992.
- Словарь русского языка XI–XVII вв., гл. ред. С.Г. Бархударов, сост. Г.А. Богатова, Н.Я. Романова, Москва 1975.

- Словарь русского языка, гл. ред. А.П. Евгеньева, т. 1: А–Й, Москва 1981.
- Словарь русского языка, гл. ред. А.П. Евгеньева, т. 2: К–О, Москва 1983.
- Словарь русского языка, гл. ред. А.П. Евгеньева, т. 3: О–П, Москва 1983.
- Словарь русского языка, гл. ред. А.П. Евгеньева, т. 4: С–Я, Москва 1984.
- Словарь современного русского литературного языка, т. 6: Л–М, под ред. Э.И. Коротаевой, Л.В. Омеляновича-Павленко, Москва 1957.
- Словарь языка русской поэзии XX века, т. 1–4, отв. Ред. В.П. Григорьев, Л.Л. Шестакова, Москва 2002–2020.
- Словарь языка русской поэзии XX века, т. 5, отв ред. Л.Л. Шестакова, Москва 2013.
- Студнева А.И., Лингвистический анализ художественного текста, Волгоград 1983.
- Тэффи, [в:] *Русское зарубежье. Золотая книга эмиграции. Первая треть XX века. Энциклопедический биографический словарь*, Москва 1997, с. 637–639.
- Творчество Н.А. Тэффи и русский литературный процесс первой половины XX века*, под ред. О.Н. Михайлова, Д.Д. Николаева, Е.М. Трубиловой, Москва 1999.
- Шанский Н.М., Лексикология современного русского языка, Москва 1972.
- Шестакова Л.Л., Устаревшие слова в лексическом фонде поэзии Серебряного века (по материалам сводного Словаря поэтического языка), „Ученые записки Петрозаводского государственного университета. Общественные и гуманитарные науки”, 2014, № 1 (138), с. 47–50, <http://cyberleninka.ru/article/n/ustarevshie-slova-v-leksicheskom-fonde-poezii-serebryanogo-veka-po-materialam-svodnogo-slovaryapoeticheskogo-yazyka>.
- Шмелев Д.Н., Архаические формы в современном русском языке, Москва 1960.
- Якимюк-Савчиньска В., *Sacrum* в лирике Тэффи, „Studia Wschodniosłowiańskie” 2013, t. XIII, s. 225–234.

Archaisms in the poetic idiolect of Nadezhda Teffi

Abstract: This subject of the research is the problem of linguistic image of the world in Nadezhda Teffi's poetry. The analysis was focused on the idiolect of the poetess – a Russian émigré from the “first wave”. This article is devoted to lexical and grammatical archaisms appearing in her works that appeared in three poetry collections: *Семь огней* (1910), *Passiflora* (1923), *Шамрам. Песни Востока* (1923). The volumes, containing both early works from the pre-revolutionary evolution of poetess's language and the entire process of the evolution of her poetic idiolect.

Keywords: Nadezhda Teffi, idiolect, archaisms, linguistic image in literature

DOI: <https://doi.org/10.34864/heteroglossia.issn.2084-1302.nr13.art3>